

Honderd jaar VHLO

Maarten Duijvendak

Een begin met debat

‘Het kan ongetwijfeld groot nut hebben, dat de organisatie van het hooger landbouwonderwijs wordt gemaakt tot eene vraag van den dag’ schreef de inspecteur van het landbouwonderwijs P. van Hoek in 1906. Daarmee gaf hij aan dat het onderwerp meer aandacht verdiende dan het kreeg, en tevens maakte hij een complimentje aan de eerder dat jaar opgerichte Vereniging voor Hoger Landbouw Onderwijs (VHLO). Een klein complimentje, want hij had ook veel kritiek op deze vereniging.¹ Van Hoek en de VHLO pleitten voor hoger agrarisch onderwijs, maar over de manier waarop, waren ze het hartgrondig oneens.² De oprichting van de VHLO en de reactie van de inspecteur waren onderdeel van een stevig debat.

Bij de aanvang van de twintigste eeuw verkeerde het landbouwonderwijs nog in haar kinderschoenen en bestonden er nog geen vormen van hoger landbouwonderwijs. Wel werd de noodzaak daartoe gevoeld in een periode dat de landbouw en het platteland ingrijpend veranderden. Dat was de reden dat er najaar 1905 overleg plaatsvond tussen een zestal heren uit de provincie Groningen, dat resulteerde in een vereniging die dit onderwijs kon organiseren. De initiatiefnemers waren niet de minsten: de burgemeester van Groningen, tevens bestuurslid van de Rijksuniversiteit Groningen jhr. mr. E. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer, dr. D. Bos, liberaal Tweede Kamerlid, ondernemer en wiskundeleraar van het Winschoter Gymnasium, R.P. Dojes, landbouwer, Eerste Kamerlid en voorzitter van de Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid, de rijkslandbouwleraar J. Heidema, J.B. Westerdijk, landbouwer, gedeputeerde statenlid en oud-voorzitter van de Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid en tot slot de secretaris van de Rijksuniversiteit Groningen, mr. B. ten Bruggen Cate. Spoedig voegden zich daarbij nog de voorzitters van de grote Drentse en Friese landbouworganisaties en 6 januari 1906 was de oprichting van de Vereniging voor Hoger Landbouw Onderwijs een feit. Een later dat jaar uitgebrachte circulaire lichtte de oprichting en de doelstelling toe.³

¹ P. van Hoek, *Hooger Landbouwonderwijs*, (’s-Gravenhage 1906) iii.

² Vergelijk P. van Hoek, ‘Hooger landbouwonderwijs’ in: *Vragen van den dag* 24 jrg, 4 (1909) en idem, *Hooger landbouw Onderwijs* (’s-Gravenhage 1917).

³ N.G. Addens, *De Vereniging voor Hooger Landbouwonderwijs te Groningen. Historisch overzicht naar aanleiding van haar vijftigjarig bestaan* (Groningen 1960) 95-96.

Het eertse programmaboekje van de VHLO, Daarin werden onder meer cursussen aangekondigd over geologie, bacteriologie, weerkunde, erfelijkheid en bankwezen. (Collectie UB Groningen)

Het doel van de vereniging werd omschreven als het organiseren van cursussen en voordrachten over speciale onderwerpen. Dat is niet zo bijzonder, maar daarbij werd nadrukkelijk een verbinding gelegd met de Rijksuniversiteit Groningen. De vereniging rekende op goede samenwerking met hoogleraren en wees op het feit dat de universiteit haar zalen voor de VHLO ter beschikking stelde. Juist binnen een universiteit bestond volgens de vereniging de mogelijkheid om cursussen aan te bieden met een wetenschappelijk niveau. En dat aanbod steunde op wetenschappers met een diversiteit aan specialisaties. Dat was hoger landbouwonderwijs! Daar kan geen landbouwschool met haar docenten tegenop, was de boodschap.

De Groningse ambities met het hoger agrarisch onderwijs werden soms vanuit de universiteit gedragen, soms weer meer vanuit de agrarische sector. Een eeuw bleef de VHLO hierbij actief. De rol van de Vereniging, de plannen die beraamd werden, de effecten en de mate van succes vormen het onderwerp van dit artikel. Vragen die ik daarbij stel, richten zich op de herkomst van de initiatieven en zo op de verbindingen van de VHLO met de agrarische sector en met de academische wereld.⁴

De eerste vijftig jaar-de schaduw van Wageningen

Groningen bracht een universitaire benadering van het hogere landbouwonderwijs naar voren en zette zich daarmee af tegen de denkbeelden van de inspecteur Van Hoek en diens medestanders. Petrus van Hoek (1865-1925) groeide op in Groningen en was een 'Wageninger van het eerste uur'. Hij behaalde daar als onderwijzer in 1889 de acte landbouwkunde lager onderwijs en werd bij zijn examen 'gescout' door de Brabantse notaris W.A. Coolen en als landbouwconsulent naar diens provincie gehaald. Nog geen twee jaar later volgde een benoeming tot rijkslandbouwleraar voor de provincie Noord-Brabant.⁵ Tussen 1901 en 1909 was hij inspecteur voor het landbouwonderwijs en vervolgens tot 1925 directeur-generaal van de landbouw op het ministerie.

Van Hoek was voorstander van een zelfstandige agrarische hogeschool onder toezicht van het Ministerie van Landbouw. Alleen zo'n plaats waarborgde het praktische karakter dat de landbouwkunde, naast een wetenschappelijk niveau, diende te hebben. De landbouwkunde was een toegepaste wetenschap en hoorde daarom, volgens Van Hoek, niet thuis op een universiteit.⁶ Een landbouwhogeschool was noodzakelijk voor de opleiding van ambtenaren en docenten voor de agrarische sector. Ook konden de zonen van grote landeigenaren en landbouwers hier een wetenschappelijke vorming krijgen tot bos-, tuin- en landbouwkundigen. Van Hoek bestreed initiatieven die de landbouwkunde wilden 'in lijven bij de universiteit'.⁷

Een landbouwhogeschool moest, vond Van Hoek, in het hart van Nederland staan en Utrecht was daarvoor de beste plek. Utrecht lag ook centraal ten opzichte van de diverse landbouwsystemen die Nederland rijk was. Een vestiging hier was het beste, maar ook het kostbaarst, zo rekende hij voor. De in 1904 in Wageningen gevormde Rijks Hogere Landbouwschool zou dan 'jammer genoeg' moeten sluiten. Een eventueel verheffen van deze school tot Nederlandse Landbouwhogeschool, zag Van Hoek als een tweede keus, minder goed, maar

⁴ Het eerste deel van dit artikel steunt op het gedenkboek van N.G. Addens uit 1960. Voorts werd gebruik gemaakt van de archivalia over de VHLO in het archief van de Maatschappij van Landbouw in de Groninger Archieven (GA 744), de aanvullingen daarop (GA 947) en verspreid materiaal over de VHLO.

⁵ J.M.G. van der Poel, 'Biografie van Petrus van Hoek' *Biografisch Woordenboek van Nederland* 3 (1989).

⁶ Van Hoek, *Hooger landbouwonderwijs*, 75.

⁷ Addens, *De Vereniging* 101-102.

ook minder duur.⁸ Een pragmatische opstelling van de toekomstige directeur-generaal die in 1918 mede zou leiden tot de omvorming van de Rijkslandbouwschool te Wageningen tot de gewenste Landbouwhogeschool.⁹

Het Groningse initiatief van 1906 werd door Van Hoek gezien als een kwalijke poging de zaak naar zich toe te trekken. Men sprak zich in de statuten niet rechtstreeks uit voor een landbouwfaculteit, maar sloot het als einddoel zeker niet uit, zoals een brochure uit 1913 over doel en werkwijze van de VHLO duidelijk maakt. Het organiseren van universitaire cursusavonden in de wintermaanden, ‘university extension’ genoemd, was belangrijk en succesvol en de grote belangstelling hiervoor bevestigde, zo stelden de schrijvers, de behoefte aan, wat men noemde, een zesde faculteit aan de Groninger Universiteit. Dit was het einddoel op termijn.¹⁰ Een agrarische faculteit beschouwde de VHLO als de ideale verbinding tussen de wetenschap aan de Groninger universiteit en de praktijk van de agrarische sector. Dit was geen concurrentie met een eventuele Wageningse Landbouwhogeschool. Die zou veel meer op de praktijk gericht zijn, voor ingenieurs en ambtenaren, zo schreef men bij de VHLO.

In Groningen streefde de VHLO naar een vrije, ‘grondwetenschappelijke’ benadering van de landbouw in de vorm van onderwijs en onderzoek. In 1910 deed men een eerste stap naar een echte landbouwopleiding, door de instelling van een bijzondere leerstoel agrarisch recht. Deze werd bekleed door mr I.B. Cohen, de toenmalige rentmeester van de stadsbezittingen en secretaris van de Vereniging. Dat Cohen drie jaar later tot gewoon hoogleraar burgerlijk recht werd benoemd was geen enkel bezwaar. Het agrarische recht bleef deel uitmaken van zijn vakgebied. In 1922 trachtte de VHLO een tweede bijzondere leerstoel in te stellen met een voor Nederland nieuw vakgebied: de agronomie. Het zou echter tien jaar duren voordat ze een geschikte kandidaat en de benodigde financiële middelen hiertoe had. Maar met dr. J. Kuijper, gepensioneerd directeur van het landbouwproefstation in Medan, had de Vereniging een kandidaat gevonden die bereid was ‘met een bescheiden honorarium’ genoeg te nemen. Deze zou tot 1948 de post binnen de juridische faculteit bekleden.¹¹ In deze eerste jaren valt er duidelijk binnen de VHLO een onderscheid te maken tussen initiatieven die vanuit de universiteit en die van de vertegenwoordigers van de agrarische sector kwamen. De VHLO als Gronings universitair middel om een faculteit landbouwkunde te verwerven, was zowel voor de regionale bestuurselite als voor de bestuurders van de grote landbouworganisaties van belang. Dat de

⁸ Van Hoek, *Hooger landbouwonderwijs*, 88-91.

⁹ T. Kastelein, *Een eigenzinnige koers. 40 jaar Faculteit der Economische Wetenschappen in Groningen 1948-1988* (Groningen 1990), 56-73. Zie ook Addens, *De Vereniging*, 111-185.

¹⁰ De Vereniging voor Hooger Landbouwonderwijs, *Haar Werk en Doel* (Groningen 1913) 12- ev.

¹¹ Addens, *De Vereniging*, 177. Zie voor de financiën N.G. Addens, *Fonds ten behoeve van den landbouw in de provincie Groningen, 1878-1953* (Groningen 1954) 86-87.

universitaire bestuurders daarbij het voortouw namen was eigenlijk niet anders dan men kon verwachten.

Het VHLO hechte grote waarde aan een wetenschappelijke ondergrond voor haar cursussen (Collectie Veenkoloniaal Museum Veendam)

Na de Tweede Wereldoorlog was de band met de landbouw een belangrijk argument bij de uitbreiding van de Groninger universiteit met een economische faculteit. Bij het college van curatoren, de toenmalige leiding van de universiteit met zetels voor de Commissaris van de Koningin en de burgemeester van Groningen, wenste men binnen de nieuwe faculteit een opleiding landbouweconomie. De noodzaak voor een extra economische faculteit werd in Den Haag door hen mede bepleit met het argument dat de opleidingen in Rotterdam en Amsterdam op de 'stad' gericht waren. De economische opleiding in Groningen zou meer op het 'land' gericht worden. Prominent in de Haagse lobby was de secretaris van de universiteit mr J.L.H. Cluysenaer, tevens secretaris van de VHLO. Meer op de achtergrond stond de Commissaris van de Koningin, de oudlandbouwer dr. E.H. Ebels, voorzitter van de VHLO. Zij hadden een medestander in prof.dr. P.J. Bouman, die als hoogleraar in de nieuwe faculteit benoemd werd en daar de eerste voorzitter was.

De totstandkoming van de nieuwe faculteit was een ingewikkeld proces. Degenen die een landbouweconomische richting wensten, ondervonden tegenstand van anderen die vooral een klassieke economische faculteit voor ogen stond.

Toch lag er de eerste jaren zeker een nadruk op rurale vraagstukken. Tussen de eerste vijf hoogleraren was de belangstelling voor het platteland opmerkelijk groot. De econoom en socioloog P.J. Bouman publiceerde in 1946 een uitgebreide studie over de agrarische ontwikkeling van Zeeland, de geograaf H.J. Keuning promoveerde op een onderzoek naar de Veenkoloniën en B.H. Slicher van Bath was een landbouwhistoricus met uitgebreide internationale faam. Daar stonden de leerstoelen van S. Korteweg (staatshuishoudkunde) en J.L. Meij (bedrijfseconomie) tegenover. Voor de eigenlijke landbouweconomie werd niet een leerstoel, maar een lectoraat gecreëerd; ir. R. van Hees werd daarvoor aange- trokken.

*Deze brochure
verscheen in 1913. De
VHLO stelde zich het
geven van cursussen en
lezingen ten doel en
wilde daarbij
nadrukkelijk een band
met de Rijksuniversiteit
Groningen (Collectie
UB Groningen)*

Echter, zeven jaren later was dit agrarische accent vrijwel uit de faculteit verdwenen. Nieuwe aanstellingen betroffen meer bedrijfseconomische en fiscaal economische benaderingen. Bouman en Keuning verschoven hun werkzaamheden naar de nieuwe (inter)faculteiten sociologie en geografie waar ze meer mogelijkheden zagen en Slicher van Bath vertrok in 1956 naar Wageningen. De reden hiervoor was zonder meer duidelijk. Hij schreef in zijn ontslagbrief ‘... het is de verandering in het karakter van de economische studie, welke in de loop der jaren is opgetreden – de sterke accentuering van de opleiding tot accountant en belastingdeskundige tegenover een verzwakking van de oorspronkelijke landbouweconomische opzet van de studie – welke mij tot dit besluit heeft geleid.’¹² Een extra bijzonderheid was dat Slicher van Bath door de oud-Groninger (en actief bestuurslid van de VHLO) socioloog E.W. Hofstee naar Wageningen werd gehaald. Terwijl juist eerdere pogingen van het Groninger college van curatoren om Hofstee terug naar het noorden te halen en bij economie te belasten met een centrale leerstoel, waren mislukt.

De betrokkenheid van de VHLO bij het debat over de richting van de nieuwe faculteit economie is duidelijk, maar deze zaken vormden, voor zover in de notulen valt na te gaan, geen uitgebreid gespreksonderwerp tijdens de vergaderingen. De waardering van het resultaat werd ook nergens expliciet uitgesproken. Maar de wijze waarop N.G. Addens in zijn gedenkschrift, een paar jaar later, heel voorzichtig over het onderwerp schrijft, wekt de suggestie dat de uitkomst teleurstellend was.¹³ Toch kan de situatie omstreeks 1960 voor het streven van de VHLO niet als slecht worden beoordeeld. Te meer omdat zich naast de economische faculteit ook een geografische en sociale faculteit vormden en hier en ook in de faculteit wis- en natuurkunde leerstoelen en lectoren kwamen met een op landbouw of het platteland gericht profiel. Omstreeks 1960 kon de VHLO in Groningen wijzen op een stevige wetenschappelijke belangstelling voor de agrarische omgeving en de betrekkingen met de collega’s in Wageningen waren genormaliseerd.

Er werden in Groningen diverse colleges verzorgd door bij de VHLO betrokken docenten. Prof. mr. J.H. Beekhuis doceerde over agrarisch recht, ir. R. van Hees gaf de colleges landbouweconomie en dr. F. van der Paauw verzorgde het vak botanische agronomie. De bijzonder hoogleraar agronomie, dr. J. Kuijper, was in 1949 door dr. J.H. Engelhardt opgevolgd. Engelhardt was directeur van de middelbare en hogere landbouwschool te Groningen en verzorgde gedurende acht jaren, tot zijn pensionering, een cursus agronomie. Van der Paauw werd in 1950 samen met de scheikundige dr. S.B. Hooghoudt als lector aangesteld. Ook dit geschiedde op initiatief van de VHLO, die zoals gebruikelijk een

¹² Kastelein, *Een eigenzinnige koers*, 17-19, 27, 123 en 142; Addens, *De Vereniging*, 177-178 en 281.

¹³ Men leze Addens, *De Vereniging*, 177: ‘een Faculteit der Economische Wetenschappen zou worden ingesteld, die – naar verwacht werd – ook een landbouw-economische studierichting zou verkrijgen.’

onkostenvergoeding verschaft. Beide heren waren werkzaam bij het Bodemkundig Instituut te Groningen en verzorgden wekelijks enkele uren onderwijs aan de universiteit. Verder waren er nog in de sociale faculteit Bouman en de sociograaf dr. C.D. Saal die in hun onderwijs en onderzoek aandacht voor de landbouw en het platteland hadden. Zij speelden ook – evenals de andere genoemde docenten – een grote rol bij de overige activiteiten binnen de VHLO. In 1961 kreeg de economische faculteit, weliswaar tegen de zin van het bestuur en collega hoogleraren, een bijzondere leerstoel landbouw en internationale voedselpolitiek, bekleed door de politicus dr. ir. A. Vondeling. Die bleef slechts twee jaar, maar zijn leeropdracht bleek in een behoefte te voorzien en werd opnieuw ingevuld en nu wel met instemming van de faculteit.

Cursorisch succes

Direct bij haar oprichting was de VHLO gestart met het geven van cursussen in de maanden oktober-april. Dat was een schot in de roos. De belangstelling was groter, ‘dan het grootste aantal gewone zitplaatsen in enig collegelokaal’ zo meldt Addens niet zonder trots.¹⁴ Na enkele jaren verminderde de belangstelling wat, maar het bleef ruim voldoende om verschillende reeksen van voordrachten voort te zetten. Vooral de colleges op de dinsdagmiddag, de Groninger marktdag, trokken veel belangstelling. De landbouwers kwamen dan naar de stad en bezochten in de ochtend de korenbeurs of veemarkt en in de namiddag volgden ze een van de vele cursussen van de VHLO. Deze waren specifiek toegesneden op agrarische vraagstukken en dus van toegepaste aard. Op vrijdag werden de eerste decennia bovendien een soort algemene introductiecolleges gegeven, basiskennis in natuurwetenschappen, maar deze verdwenen in 1925 wegens onvoldoende belangstelling. Als verondersteld kennisniveau van de cursisten werd de landbouwwinterschool of 3-jarige HBS gezien. Dat was een vorm van onderwijs die circa 3 of 4 procent van de Groninger jongens rond 1910 had gevolgd.

De belangstelling lag voor de oorlogsjaren gemiddeld op een honderdtal personen per jaar, met uitschieters. In totaal hebben enkele duizenden landbouwers de kans gegrepen zich op tal van onderwerpen bij te scholen en hun intellectuele horizon te verbreden. Addens zelf was, na zijn drie jaar HBS en landbouwwinterschool, één van hen.¹⁵ Na de oorlog nam ook de vrouwelijke belangstelling toe. De dames kwamen eerst voor de lezingen van mw. prof. drs. C.W. Willinge Prins-Visser. Deze Wageningse hoogleraar landbouwhuishoudkunde verzorgde voordrachten over *de leiding en beheer van het huishouden op het platteland*.¹⁶ De

¹⁴ Addens, *De Vereeniging*, 189

¹⁵ W.J. Formsma, ‘Levensbericht van Nanno Gerhard Addens’, *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1972-1973*, 49-57.

¹⁶ Addens, *De Vereeniging*, 208. Overigens werkte Willinge Prins-Visser, die tot 1950 in Anloo (Drenthe) woonde, in de jaren dertig in Groningen en was in 1948-1952 presidente van de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen, dus helemaal ‘Wagenings’ was ze niet.

ruim 200 dames konden alleen in de Aula een plek vinden. De aanwezigheid van een Wageningse hoogleraar in Groningen was overigens niet ongewoon. De Drentse Rijkslandbouwconsulent, J. Elema, verzorgde vanaf 1909 geregeld cursussen voor de VHLO. Meestal gingen die over de ontginning van heidevelden en aanverwante onderwerpen. In 1918 werd hij buitengewoon hoogleraar in Wageningen en bleef om de zoveel jaar een cursus in Groningen geven. In de jaren twintig en dertig kwamen vaker Wageningers naar het noorden, een tiental in totaal, onder meer prof.ir. M.F. Visser over drainage, prof. B. van den Burg over melkenzymen, prof.dr. H.M. Quanjer over aardappelziekten. Na 1945 werd het een heel normaal verschijnsel, de VHLO was uit de schaduw van Wageningen getreden en weldra kregen de cursussen ook een geheel andere opzet.

Landbouwschool te Veendam in 1908 (Collectie Veenkoloniaal Museum Veendam)

Addens heeft een overzicht gemaakt van wat er aan cursussen werden aangeboden.¹⁷ Tot 1925 was bijna driekwart van een algemene aard: agrarisch recht, scheikunde en dierkunde vormden het grootste aanbod. Bij de onderwerpen van toegepaste aard lag het accent op de landbouwtechniek: algemene akkerbouw en algemene veeteelt. Na 1925 traden verschuivingen op. Het aandeel van de landbouwtechnische cursussen nam toe, met name over akkerbouw en plantenteelt.

¹⁷ Addens, *De Vereniging*, 208..

In de periode 1945-1959 behielden deze cursussen hun populariteit, maar was er een toename in het aanbod van meer economische, sociologische en historische onderwerpen.

De dinsdagcursussen verloren hun populariteit onder landbouwers en werden tot 1962 voortgezet. Boeren kregen minder tijd voor de VHLO en haar activiteiten. Het werk op de boerderij legde een groter beslag op de ondernemers en er waren inmiddels veel meer opleidingsmogelijkheden en voorlichtingsbijeenkomsten. Tegelijkertijd verschoof het accent binnen de VHLO naar een nieuw soort onderwijs: kadercursussen. Vanaf 1955 begon men met zogenoemde leergangen voor de bestuurders van de standsorganisaties. Het eerste initiatief kwam vanuit de landbouwcoöperaties en een jaar later startten ook leergangen voor de Drentse en Groningse landbouw belangenorganisaties, de plattelandsvrouwenorganisaties en de waterschappen. Deelnemers waren de bestuurders van deze instellingen in de regio. Voor elke groep kwam een eigen cursus in het academiegebouw, waar toen alle VHLO activiteiten plaats vonden. Voor de organisatoren bij de universiteit speelden op de achtergrond de zorgen over de sociaal-economische ontwikkeling in het Noorden van de jaren vijftig. Het versterken van de economie in de noordelijke provinciën leek mogelijk door het verhogen van de kennis bij het leidinggevende kader in het agrarische bedrijfsleven.¹⁸ Dit verklaart wellicht waarom niet soortgelijke cursussen voor de Noordelijke afdelingen van de landarbeidersbonden werden aangeboden.

Het programma voor bestuurders van coöperaties kreeg in overleg met het instituut voor landbouwcoöperatie een duidelijk bedrijfseconomisch karakter. Een leidende rol daarbij speelde de hoogleraar Meij, zoals we zagen, tegenstander van de specifieke landbouweconomische richting aan de Groninger economische faculteit. De leergang voor de besturen van de landbouwstandsorganisaties kwam onder leiding te staan van zijn collega Korteweg. Beiden putten voor de docenten uit de beperkte kring van stafleden die colleges verzorgden over bedrijfseconomie, statistiek, bedrijfsadministratie, bedrijfssociologie en psychologie. De bestuurders van de vrouwenorganisaties kregen meer sociaalwetenschappelijke thema's aangeboden: vrouw en arbeid, fabrieksmeisjes, psychologie van de vrouw, gezinssociologie en de vrouw als moeder. De leiding berustte bij Bouman en verschillende van zijn medewerkers speelden een rol. De cursussen waren een succes. Na het eerste jaar was er voor een kleinere groep een vervolgcursus en vrijwel al de cursussen trokken 30-35 deelnemers. Ook meldde zich de Groninger Waterschapsbond met de vraag naar een leergang. De eerste waterschapskursus in 1958 trok 34 deelnemers met als docenten de juristen prof.mr. E.H s'Jacob en mr. J.G. Steenbeek.¹⁹

¹⁸ Ibidem, 214-233.

¹⁹ Groninger Archieven (GA) 49, RuG II 156, Verslagen VHLO 1956-1957, 1957- 1958 en 1958- 1959.

Naast deze bedrijfskundige en maatschappelijk gerichte cursussen bestond ook behoefte aan meer technische programma's. Daar kon een kennisuitwisseling plaatsvinden tussen de universiteit, de landbouwproefstations en de landbouwindustrie. Het was de directeur van het landbouwproefstation in de provincie Groningen en bestuurslid van de VHLO, drs P. Bruin, die hier de mogelijkheden zag voor 'research colloquia': een aantal opeenvolgende middagen met sprekers, later omgezet tot een tweedaags symposium. De eerste colloquia behandelden polymere koolhydraten, cel en celwandstructuur, zetmeelsoorten, radiogolven, ionenwisseling en de theorie en praktijk van de waterstofbrug. Theoretische natuurwetenschappelijke en biochemische onderwerpen die vele jaren tientallen personen uit de landbouwindustrie in het Noorden trokken.

Spoedig groeiden deze dagen en de kadercursussen uit. Bij de waterschappen schoven leden van de Friese, Groningse en Drentse waterschapsbesturen aan. Deelname was ook vanuit de landelijke unie van waterschapsbonden geadviseerd, zolang er ook onderwerpen uit het waterschapsrecht en de praktijk van het waterschapsbestuur aan de orde kwamen.²⁰ Het aantal deelnemers aan deze dag steeg van 50 in 1962 naar 200 deelnemers vijf jaar later. Als docenten werden mensen vanuit de wetenschap en praktijk aangetrokken. Programma's uit de jaren zestig vermelden voordrachten over de Deltawet door mr. Th.F.J.A. Dolk uit Den Haag en dr.ir. F.P. Mesu uit Bilthoven. G.W. Toebe van de Vereniging Nederlandse Gemeenten over financiering en belastingen voor het waterschap, ir. F.J. Ribbius uit Voorburg over verontreiniging en waterzuivering, mr Steenbeek uit Groningen over samenwerkingsvraagstukken en prof.ir. Hellinga uit Wageningen over waterbeheersing. s'Jacob uit Groningen sprak een aantal keren over de historie van het waterschapswezen, maar dat vonden de bestuurders snel te algemeen.²¹

De kracht van het programma voor waterschapsbestuurders school in de aangeboden reflectie op tamelijk actuele thema's gedurende een samenkomst met collega's uit andere provincies. Vaak schoven ook wethouders of Gedeputeerde Statenleden aan. Het belang van het informele gedeelte van het programma werd onderstreept door de plaats van samenkomst; niet het academiegebouw, maar het Postiljonhotel te Haren, waar een afsluiting met diner of buffet mogelijk was. Het was jaarlijks een soort reünie. Een commissie vanuit de Friese, Groningse en Drentse bond van waterschapsbestuurders en de secretaris en voorzitter van de VHLO bereidde jaarlijks deze bijeenkomsten voor. Een discussie over het centrale thema van de volgende bijeenkomst vormde daarbij de hoofdmoot. Het was de VHLO secretaris die de correspondentie voerde. De voorzitter van de

²⁰ Leeuwarden Tresoar (LT) 375-17, Bond Friese Waterschappen doos 35, Brief 14 oktober 1960 Unie van waterschapsbonden aan de Friese waterschapsbond.

²¹ LT 375-17, Bond Friese Waterschappen doos 35, Rooster leergang VHLO voor waterschapsbestuurders 1961, 1962, 1963, 1964.

Groninger Waterschapsbond had ook een zetel in het VHLO bestuur en maakte deel uit van de commissie. De gang van zaken rond andere cursussen was vergelijkbaar. Alleen de leergang voor de bestuurders van landbouwbelangenorganisaties was geen lang leven beschoren.

Langzaam veranderde de opzet en werd de tijdsduur van de activiteiten beperkt van de eerste wintermaanden tot enkele weken. Vanaf begin jaren zeventig vonden alle cursorische activiteiten plaats op een tiental middagen of avonden. Januari werd de drukste maand, met ook de studiedagen voor de waterschappen, de vrouwenorganisaties en het research symposium. De cursorische activiteiten waren in universitaire gebouwen om de hoge 'academische' kwaliteit van het aanbod te onderstrepen. Soms werden incidentele studiedagen georganiseerd, een voortzetting van de breed toegankelijke voordrachten zoals ze in het verleden door de Vereniging waren gehouden. Deze bijeenkomsten, over actuele onderwerpen, waren bestemd voor landbouwers en journalisten en trokken meestal een 50-tal bezoekers. Er waren middagen over de kwaliteit van tarwe (1970), de bewaring van aardappels (1972), de nieuwe bestrijdingsmiddelenwet (1973), het erucazuur gehalte in koolzaad (1974), de kunstmeststoffen en de grondpolitiek (1975), etc. Soms kregen ze een veel weidser en meer beschouwend politiek thema mee, zoals de studiedagen over de regionale problematiek 'Omvang van het landbouwgebied' (1971) of 'Noord-Nederland: kenmerken van de streek' (1973). Sprekers waren specialisten van naam en faam, uit Groningen, Brussel of Den Haag. Deze laatste bijeenkomsten trokken honderden belangstellenden en waren mede beeldbepalend over het Noorden en droegen bij aan de denkbeelden voor de *Nota Het Noorden des Lands* van minister H. Langman.

In feite werden de leergangen georganiseerd door een klein aantal mensen. Tot ver in de jaren zestig speelde een zogenaamde 'raad van beheer' binnen de VHLO een grote rol, met naast de verenigingssecretaris, mr. J.A. Buurma, vooral de genoemde hoogleraar Meij (bedrijfseconomie) en prof.dr. D. Bakker (Biologisch Instituut). Buurma kon terugvallen op het kantoor van de Groninger Maatschappij van Landbouw, waarvan hij ook secretaris was. Dat fungeerde als postadres en hier werden de routineklussen geklaard, zoals de correspondentie en de financiële administratie rond de cursussen. Vanaf 1966, toen mr A.F. Stroink dit dubbele secretariaat overnam, verloor de raad van beheer zijn functie. Het is duidelijk dat vooral Stroink, samen met Saal en Bruin de cursussen jaarlijks organiseerde. Dit was een gouden drietal binnen de VHLO: Stroink voor de algemene coördinatie, Saal voor de vrouwencursussen en Bruin voor de research symposia. Zij hadden inzicht in de actuele vraagstukken, vertaalden die naar aansprekende thema's en wisten aantrekkelijke sprekers te vinden. Daarbij maakten ze regelmatig gebruik van hun eigen netwerk, maar ook van het netwerk dat via de Maatschappij van Landbouw liep. Voor de activiteiten met de coöperaties

en waterschappen speelden mensen uit de sector zelf een grotere rol, in overleg met voorzitter en secretaris van de VHLO. De verschillende commissies kwamen bijeen in april of mei om de voorafgaande wintercursus of studiedagen te bespreken en het programma voor de volgende cyclus samen te stellen, ze vormden een soort van klankbord.

Landbouwers terug in de schoolklas (Collectie NAHI)

Ministers, hoge ambtenaren uit Den Haag en Brussel, rijzende sterren in de politiek, hoogleraren en een enkele 'captain of industry', ze kwamen graag bij de VHLO langs. Een selectie in alfabetische volgorde: drs. Hedy d'Ancona (politica en publiciste), prof.dr. Jan Peter Balkenende (politicus), prof.dr. Wilhelmina J. Bladergroen (pedagoge), Herman Bode (vice voorzitter FNV), prof.dr. C.I. Des-sauer (criminologe en schrijfster), ir. W. Dik (oud-staatsecretaris, topman KPN), prof.mr. A.M. Donner (jurist en politicus), mr. E.H. Engelkens (directeur Koninklijke Scholten-Honig), mw. A. Jorritsma-Lebbink (politica), drs. J. de Koning (politicus), mw. ir. J. Leemhuis-Stout (waterschapsbestuurdster), prof.dr. S.L. Louwes (hoofd afdeling statistiek te Brussel), mw. J.R.H. Maij-Weggen (Europees politica), ir. R.J. Tazelaar (directeur-generaal landbouw EEG Brussel), dr. J.C. Terlouw (politicus en schrijver) en mr. C. van Veen (oud-minister en oud-voorzitter VNO).

De bewaard gebleven verslagen en notulen van de VHLO commissie 'bestuurders van vrouwenorganisaties' geven een indruk van de gang van zaken.²² Saal droeg meestal het thema aan en vrijwel altijd de namen van de sprekers en viel ter plekke in, wanneer een spreker op het laatste moment verhinderd bleek. De avonden moesten altijd doorgang vinden. De dames, leden van de algemene en Christelijke bonden voor plattelandsvrouwen en de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen kwamen uit een groot gebied: van Coevorden tot Zoutkamp, van Havelte tot Bellingwolde. Daar moest niet te gering over worden gedacht. Zoals Saal naar een spreker schreef: 'zal uw gehoor voornamelijk bestaan uit dames, bestuurders en oud-bestuurders van Plattelands- en Huisvrouwenorganisaties. De meesten hebben een middelbare of hogere opleiding genoten. Dat heeft als voordeel dat u uw lezing op tamelijk hoog niveau kunt brengen. De dames – waarvan sommigen al meer dan 20 jaar de Leergang volgen – kunnen heel wat aan, zoals u na uw voordracht, tijdens de discussie, wel zult merken aan vragen die men u zal stellen.'²³

Saal meed controversiële onderwerpen niet. Een enkele maal leidde dat, midden jaren zeventig, tot bijna problemen. Toen organiseerde hij een leergang over het 'het gezin in discussie' met onder meer een bijdrage van mw ir. Iteke (Cramwinkel-) Weeda (sociologe) over de commune die enige beroering veroorzaakte bij een deel van de 100 bezoeksters. Meer commotie ontstond in 1975 bij de vrouwenstudiedag op 8 januari. Die ging over cabaret en had met 155 dames een goede deelname. Maar de christelijke vrouwen hadden – zo bleek achteraf – erg veel moeite met de voordracht van de openlijk homoseksuele cabaretier Wim Ibo. De vrouwenleergang dat jaar over 'de positie van de vrouw: historisch en actueel' trok ook veel bezoekers, 147, maar leidde tot vervelende situaties. Een paar mannelijke sprekers kregen bij de discussie felle en 'onheuse' kritiek uit de zaal. Dat kwam omdat naast de deelname van de 'oude getrouwen' ook 'een groep gerekruteerd uit Man-Vrouw-Maatschappij en maatschappijkritische jongeren' aanwezig waren, zo stellen de notulen. Zij hadden van te voren toestemming gevraagd deel te nemen aan de leergang en ook betaald, maar gedroegen zich anders dan de vaste bezoeksters. Als incidenten werden in de notulen opgetekend: het rondgaan van een handtekeningenlijst tegen 'de rechtse abortus wetgeving' en de propaganda voor het Vrouwenhuis. De 'oude groep' was te weinig aan bod gekomen.

Veiliger waren studiedagen over menselijke creativiteit of over communicatie en modetrends, met als spreker prof. dr. Anne van der Meiden in 1981 en 1984. Van der Meiden beviel erg goed. Verschillende dames wilden hem een paar jaar

²² GA 774, doos 272-2, Verslag VHLO 1973-1974; GA 774, doos 272- 4, Notulen Raad van bestuur VHLO 23 april 1975.

²³ GA 744, doos 262, Brief van C. Saal aan D. Pinto oktober 1986.

later nogmaals horen. Andere sprekers die regelmatig terugkeerden, waren, naast Saal zelf, prof. dr. P.J. Bouman en prof. dr. P. Valkenburgh, als politicoloog aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden. De absolute topactiviteit was de vrouwenstudiedag op 11 januari 1978. Die ging over alternatieve geneeswijzen en de sprekers behandelden zaken als acupunctuur, medische ethiek, homeopathie en andere niet-universitaire geneeswijzen. Stroink boekte eerst de grootste collegezaal, toen de Aula van de universiteit, maar de studiedag vond uiteindelijk, met ruim 700 deelneemsters, in de Martinikerk plaats.²⁴

De leergangen en studiedagen konden in de periode 1960-2000 financieel meestal uit en leverden in succesvolle jaren geld op. Alleen de research symposia lieten regelmatig een tekort zien. Dit kwam door het kostbare uittypen van de voordrachten en het verspreiden onder deelnemers. Een wel zeer gewaardeerde service, die soms op kosten van de Rijksuniversiteit Groningen en soms via de Rijks Hogere Landbouwschool kon lopen. In de jaren zeventig en tachtig, met de langdurige economische recessie, werd het als onwenselijk beschouwd het cursusgeld voor het symposium te verhogen. Immers de bedrijven waar de deelnemers vandaan kwamen, betaalden de VHLO ook een algemene subsidie.²⁵

Nascholing en polonaise

Met de leergangen, studiedagen en symposia vormde de VHLO een unieke schakel tussen wetenschap en agrarische praktijk. Maar het veld rond de vereniging was voortdurend in verandering en dit maakte een beraad op de eigen positie noodzakelijk. Begin jaren zeventig riep de VHLO een werkgroep in het leven om zich te buigen over de toekomst van het hogere en middelbare landbouwonderwijs in het Noorden. Door het verminderende aantal boeren zou het aantal landbouwscholen verkleinen, zo meende men. Men inventariseerde welke opleidingen er in de drie provincies waren en dacht na over een breder instituut waarin middelbaar en hoger economisch, technisch en agrarisch onderwijs samengebracht kon worden. Daarbij zou ook een relatie moeten zijn met de onderzoeksinstituten en de universiteit. Ir. L.G. Oldenbanning, directeur van de RHLS aan de Van Hallstraat te Groningen en bestuurslid van de VHLO was voorstander van een korte basisopleiding, gevolgd door nascholing in latere jaren. Dit leidde in de commissie tot stevige discussies. De landbouwonderwijsinspecteur in Noord-Nederland ir. R. Veenstra had een voorkeur voor een bredere en afgeronde opleiding.²⁶ Maar Oldenbanning bracht zijn punt de komende jaren een aantal malen opnieuw bij de VHLO ter tafel en trachtte daar organisatori-

²⁴ GA 774, doos 272 -3, VHLO Cursusverslag 1 september 1977 – 1 april 1978

²⁵ GA 774, doos 270, Vergadering raad van bestuur van VHLO 13 december 1976.

²⁶ GA 744, doos 247, positie landbouwonderwijs Notulen raad van bestuur van de VHLO 3 juni 1971 en Verslagen werkgroep Landbouwonderwijs, oktober 1971, december 1971 en februari 1972.

sche gevolgen aan te verbinden om de band tussen universiteit, VHLO en 'zijn' landbouwschool te versterken.

In 1976 werd herdacht dat 100 jaar eerder de landbouwschool in Wageningen startte. Dat was de aanleiding tot festiviteiten rond *honderd jaar landbouwonderwijs*. In een notitie lichtte de directeur landbouwonderwijs, ir. P. van der Schans, de ministeriële plannen toe. Die vielen, uiteraard in drie delen uiteen: onderzoek, voorlichting en onderwijs. In Wageningen lag het accent op het onderzoek. Daar vonden drie symposia plaats in juni, oktober en november 1976. Een tweedaags congres over landbouwvoorlichting zou ook in Wageningen plaats vinden in april. En bij het landbouwonderwijs kwam de nadruk te liggen op regionale bijeenkomsten. Informatie over plannen hiervoor wilde Van der Schans graag ontvangen, zodat het ministerie zicht hield op de diverse regionale activiteiten.²⁷

In Groningen kwam een brede groep mensen ter voorbereiding bijeen. Het waren de directeuren van de landbouwscholen in de stad, zoals Oldenbanning, Stroïnk namens de VHLO en vertegenwoordigers van verenigingen van (oud-) studenten Demeter en Eugeia. De VHLO en Oldenbanning wensten een symposium over de 'nascholing'. Dit was immers een actueel thema en maakte van het symposium meer dan een terugblik. Binnen de VHLO circuleerde toen juist een nieuwe notitie over haar mogelijke rol bij de nascholing. De onbekende schrijver daarvan zag dit als een vorm van permanente educatie in de agrarische sector en wenste het debat hierover te stimuleren met mensen van het ministerie. Daarvoor was het van belang te horen hoe dit elders in Europa ging en te bespreken wat in dit opzicht de taakverdeling tussen Groningen en Wageningen kon zijn.²⁸ Zo'n thema voor de herdenking van een eeuw landbouwonderwijs lag voor de hand.

Voor het Groninger feest werden data in november gekozen. Precies de twee dagen dat in de aula van de landbouwhogeschool in Wageningen het symposium over landbouwkundig onderzoek in Nederland plaats vond, met als sprekers mr. F.H.P. Trip (minister wetenschapsbeleid) en ir. A. Maris van het Landbouw Economisch Instituut. Op 18 en 19 november waren er allerlei activiteiten in Groningen. De eerste dag was 'open huis' van de Rijks Hogere Landbouwschool, de Christelijke Middelbare Landbouwschool en de Jan Heidema Middelbare Landbouwschool, vooral bestemd voor leerlingen, ouders en oud-leerlingen. Tevens was er een tentoonstelling over 100 jaar landbouw in Groningen in het landbouwcentrum aan de Engelse Kamp. De eerste dag werd afgesloten met een groot feest, georganiseerd door de studentenverenigingen. Zij boden een borrel,

²⁷ GA 947, doos 9, stukken VHLO 100 jaar landbouwonderwijs. Brief van de directie voor landbouw onderwijs van het ministerie van landbouw en visserij, 16 december 1975.

²⁸ GA 947, doos 9, stukken VHLO 100 jaar landbouwonderwijs. Notitie VHLO ten behoeve symposium Nascholing, zonder datum, zonder auteur (Oldenbanning?).

buffet en ‘galabal’ aan. Het laatste inclusief een optreden van Arie Ribbens, de koning van de polonaise, een in die jaren populaire Brabantse zanger van carnavalshits en Nederlandstalige schlagers, maar die zijn grootste successen toen nog moest boeken.

Op de tweede dag verliep het symposium over nascholing met 175 bezoekers naar Stroinks tevredenheid. De spreker van het ministerie was wel niet de gevraagde Van der Schans, directeur landbouwonderwijs, maar ir. A.G.D.M. Vercauteren, inspecteur landbouwonderwijs, die over Groningen en het landbouwonderwijs sprak. Hij bood een historisch verhaal dat netjes toegesneden was op het Groninger gehoor. De lange traditie van het landbouwonderwijs in het Noorden werd nadrukkelijk genoemd en in de geschreven tekst is de bron van de informatie zichtbaar: de boeken van Van der Poel en Addens. Ten aanzien van de laatste decennia ging zijn betoog uitsluitend over de VHLO. Vercauteren stelde vast dat de activiteiten van de VHLO verschoven waren van primair aandacht voor teelttechniek naar bredere thema's. Zo ‘komt de VHLO tegemoet aan een breed forum van wensen uit het maatschappelijke leven van de agrariërs in Noord-Nederland’.²⁹

Volgens Stroink, in zijn voordracht, was het doel van de vereniging het bevorderen van het contact tussen de Groninger Universiteit en het agrarische bedrijfsleven in het noorden des lands. Daarom zaten naast vertegenwoordigers van de agrarische organisaties, coöperaties en waterschappen ook de Groninger rector magnificus en drie hoogleraren in het bestuur en twee Wageningse hoogleraren. De VHLO had een vaste kern van goedlopende activiteiten die van jaar tot jaar werden voortgezet, sommige al meer dan 20 jaar. Het succes kwam voort, zo stelde hij, uit de intensieve contacten met de Rijksuniversiteit Groningen. Daarom waren er goede sprekers en was er een wetenschappelijk peil. ‘Door de deelnemers wordt dit niveau zeer gewaardeerd. Zij kunnen daardoor op de hoogte blijven van de ontwikkelingen, bezien door een andere bril dan de dagelijkse’.³⁰

Vercauteren, ongetwijfeld gesouffleerd, zag juist nieuwe functies voor de VHLO. Immers het gehele onderwijsstelsel was in Nederland in beweging, inclusief het landbouwonderwijs. Naast de herstructurering van het wetenschappelijke en het hogere beroepsonderwijs, bleef er behoefte aan scholing op latere leeftijd, via zogenaamde ‘open scholen’, ‘tweede kans onderwijs’ en een breed aanbod aan cursorisch vervolgonderwijs. In de samenleving zag hij de noodzaak en behoefte tot verder leren. Het was zelfs onzeker of er voldoende capaciteit bestond om aan de vraag naar deze vorm van onderwijs te voorzien. ‘Met een variant op Diepenhorst (de toenmalige voorzitter van de onderwijsraad/MD),

²⁹ GA 947, doos 9, stukken VHLO 100 jaar landbouwonderwijs 19 november 1976. Typoscript van de voordracht van Vercauteren op symposium Nascholing.

³⁰ Ibidem

kan men zeggen: dat de onderwijsgeevenden zich vermenigvuldigen als olifanten, onderwijsvragenden daarentegen als konijnen.’ Volgens Vercauteren was de positie van de VHLO gunstig voor het verzorgen van nascholing. Met de goede contacten tussen veld en universiteit kon de VHLO in de toekomst hierin een grote rol spelen.³¹

Stroink was meer bescheiden ten opzichte van de mogelijkheden voor nascholing. De eerste pogingen verliepen ook niet gemakkelijk. De VHLO organiseerde het daarop volgende jaar samen met het RHLS een tweetal nascholingscursussen, met te weinig deelnemers. Nascholing in het verlengde van de RHLS had nog geringe betekenis. Het VHLO bestuurslid Bruin zag meer mogelijkheden voor academisch opgeleide chemici. Voor het postacademisch onderwijs was nieuwe regelgeving op komst en de VHLO kon daarin een rol spelen, zo meende hij. Alleen het research symposium zou daarvoor in aanmerking kunnen komen, de andere cursussen van de VHLO waren te weinig specifiek en stonden open voor niet-academici. Daardoor konden ze geen postacademisch onderwijs zijn. Toenmalig VHLO voorzitter ir. H.E. Clevering maakte een jaar later een einde aan de discussie over nascholing en stelde dat Wageningen de taak had om postacademisch landbouwonderwijs te organiseren, niet de VHLO.³²

De VHLO in een veranderend veld

De symposia die de VHLO jaarlijks organiseerde waren een trefpunt tussen de exacte wetenschap en het agrarisch bedrijfsleven. Meestal trok de tweedaagse bijeenkomst tussen de 100 en 150 bezoekers. De immer actieve Bruin bereidde najaar 1981 zijn 25ste symposium voor toen hij plots overleed. Voor het eerst zou het geheel plaats vinden in het nieuwe Biologisch Centrum te Haren, vanwege ruimteproblemen in andere universitaire gebouwen. Het beoogde thema was ‘vaste afvalstoffen’. Met behulp van Stroink, dagvoorzitter prof. ir. S. Stemerding en dr. J. Hofstee kon het programma toch doorgaan.³³ Vervolgens ging de commissie research van de VHLO aan de slag ter voorbereiding van een nieuw symposium. Deze commissie bestond uit Hofstee (Biologisch Centrum) als voorzitter, Stroink en een negental anderen uit de natuurwetenschappelijke hoek van de Groninger universiteit. Voor 13 en 14 januari 1983 werd het thema vastgesteld op ‘water’, een breed thema waarover toegepaste en fundamentele voordrachten mogelijk waren. Echter begin januari 1983 moesten voorzitter en secretaris van de VHLO besluiten tot het annuleren van het symposium. Er waren toen – tot ieders verrassing – pas 15 aanmeldingen binnen. Een maand later vond er overleg plaats in de commissie research over deze mislukking. Waarschijnlijk, zo meende

³¹ Ibidem

³² GA 774, doos 270, Verslag van vergadering Raad van Bestuur VHLO 31 maart 1978; GA 947, doos 8, stukken betreffende VHLO nascholing.

³³ GA 774, doos 272-1, stukken dr. P Bruin en VHLO Cursusverslag 1 september 1980- 1 april 1981; GA 774, doos 258, stukken betreffende VHLO sept. 1981-1982.

men, was het thema te beschouwelijk geweest, waardoor potentiële deelnemers geen toestemming kregen zich in te schrijven. ‘Informatica’ werd als een geschikt onderwerp gezien en dat werd de keuze voor het volgende jaar.³⁴ Hierover werden afspraken gemaakt met prof.dr. A. Bosman, hoogleraar bedrijfseconomie. Hij zou optreden als dagvoorzitter.

Het nieuwe symposium werd grondig voorbereid. Via Bosman werden contacten gelegd met bij informatica betrokkenen uit het bedrijfsleven van DSM, AKZO, de Gasunie en hoogleraren informatica uit Rotterdam, Wageningen en Enschede. Een voorbespreking, begin oktober 1983, in het restaurant ‘De oude tram’ bij het station in Amersfoort werd benut om de inleidingen op elkaar af te stemmen. De sprekers uit de genoemde bedrijven en instellingen zouden moeten ingaan op de toepassingen van de informatica in de landbouw en de laboratoria van de verwerkende industrie. Met de voorbereidingen en de keur aan sprekers dreigde het symposium wel wat duur te worden. Sponsoring van bedrijven – computerbedrijven – was gewenst, naast een geringe verhoging van de deelnemerskosten. Misschien behoorde een ‘braderie met apparatuur in de wandelgangen’ tot de mogelijkheden. Plaats van samenkomst was wederom het Biologisch Centrum te Haren, zo vermeldden de affiches, programma’s en aan de pers gerichte aankondigingen.³⁵

Ook het symposium van 1984 werd, met twintig aanmeldingen, afgelast wegens te weinig belangstelling. Hofstee schreef de briefjes ‘met grote tegenzin’ aan de inleiders. Wederom werd de mislukking nabesproken in de commissie research en met ‘professionals’: de hoofden van de universitaire dienst externe betrekkingen en het universitaire congresbureau. Deze meenden dat de thema’s te algemeen en de kostprijs te hoog waren voor een tijd dat baten en kosten scherp werden afgewogen door het bedrijfsleven. Mogelijk was er ook een verschuiving van belangstelling binnen de doelgroep. Deze opvatting, zo vond de commissie research, stond haaks op de oude succesformule van de symposia die gebaseerd was op een ‘helikopterview’. Blijkbaar werkte dit niet meer. De thema’s zouden strakker moeten worden en de bijeenkomsten korter. Maar er waren al juist zo veel korte symposia, zo constateerde men spijtig. Volgens Hofstee speelde mee, dat de oude garde van deelnemers aan het verdwijnen was en dat commissievoorzitter Bruin veel ‘know how’ en contacten had onderhouden die door zijn plotselinge overlijden waren weggefallen, ‘een en ander is sterk persoonsgebonden’. De conclusie was dat de oorspronkelijke doelstelling van de

³⁴ GA 774, doos 259, stukken betreffende VHLO sept. 1982-1983 Brief Stroink 7 januari 1983 aan de leden van de commissie research.

³⁵ GA 744, doos 259, stukken betreffende VHLO sept. 1982-1983; GA 744, doos 271, Verslag commissie research 30 september 1983.

symposia van de VHLO niet meer te realiseren was. 'De tijd voor symposia in deze vorm blijkt voorbij te zijn.'³⁶

De relatie tussen universiteit en agrarisch bedrijfsleven was meer verzakelijk en er waren vele nieuwe aanbieders van kennis. Het succes van de VHLO symposia had lang kunnen steunen op een voortdurende uitwisseling van gedachten in de kring rond Bruin over wat relevante vraagstukken waren. Deze relaties tussen wetenschap en concernlaboratoria werden echter steeds minder intensief en ontwikkelden zich los van elkaar. Bovendien was de agrarisch verwerkende industrie sterk in verandering, met schaalvergroting en vestigingsluiting als gevolgen. Concernvorming en concentratie van activiteiten raakten ook de laboratoria van de AVEBE, de Suikerunie en andere bedrijven. En er waren diverse adviesbureaus die hun diensten op maat aanboden. In deze markt opende de universiteit begin jaren tachtig ook een 'transferpunt' voor 'regiorelevant' onderzoek.

De verzakelijking had gelijktijd een heel praktische zijde. Het was niet meer vanzelfsprekend dat de universitaire zalen voor de VHLO openstonden. De VHLO werd huur berekend en bij cursorisch gebruik van ruimtes diende er door de afdeling huisvesting vooraf toestemming te worden gegeven. Stroink vulde vanaf toen in vijfvoud de aanvraagformulieren voor zalen in. De universiteit kampte met een tekort aan collegieruimte, door programmaveranderingen en de studentengroei, waardoor het rooster minder gaten vertoonde voor externe activiteiten.³⁷ De VHLO week uit naar de zalen van het Biologisch Centrum te Haren, waar medewerkers en beheer wellicht wat meer betrokken waren. Ook parkeren was hier minder een probleem dan in de binnenstad. Tot slot besloot men in 1988 ook de leergangen naar elders te verplaatsen. Dat werd het nieuwe gebouw van het Van Hall Instituut aan de Verlengde Hereweg. De nieuwe directeur dr.ir. L. Speelman, drong net als zijn voorganger, Oldenbanning, aan op de komst van de VHLO naar het gebouw. Voor hen was de VHLO een welkome extra label aan het instituut.

De organisatie van de goedlopende dagen voor de waterschapsbesturen en die van de kadercursus voor de coöperaties veranderden ook. Hier kwam de verantwoordelijkheid steeds meer bij de voorbereidingscommissie te liggen waarvan voorzitter en secretaris van de VHLO deel uitmaakte. Rond deze cursussen ontstonden meer zelfstandige samenwerkingsverbanden. De bond van waterschapsbesturen had zijn eigen apparaat en hier vond men in de jaren zeventig samenwerking met het Universitair Centrum Bestuurswetenschappen, de latere faculteit bedrijfskunde. De cursus voor coöperatiebestuurders werd vrijwel vanaf het

³⁶ GA 744, doos 271, Verslag bijeenkomst tussen VHLO en hoofd externe betrekkingen RuG 23 januari 1984 over de onbevredigende verloop van de symposia; GA 744, doos 259, stukken betreffende VHLO sept. 1982-1983 Verslag VHLO bijeenkomst Commissie Research 28 maart 1984; GA 744, doos 260, stukken betreffende VHLO. Cursus verslag VHLO 1 september 1983 - 1 april 1984.

³⁷ GA 744, doos 258, stukken betreffende VHLO sept. 1981-1982.

begin medegeorganiseerd door het Instituut voor Landbouw Coöperatie (ILC). De bemoeienis van de VHLO werd in het cursusverslag 1983-84 omschreven als 'hulp bij het organiseren'.³⁸ Zo werden specifiek op de doelgroep, in belangrijke mate managers en bestuursleden van de Noord-Nederlandse Rabo-bank kantoren, onderwerpen aangeboden. Ondanks regelmatig 'goede opkomsten' bij deze activiteiten was er in de jaren tachtig ook hier een wat mindere belangstelling te zien.

Estuursvergadering VHLO ca 1985. Links. J. Boertjens, rechts A. Stroink. (Collectie mevr. Stroink)

Kernactiviteit voor de VHLO zelf bleef de cursus die Stroink en Saal in samenwerking met een commissie van de vrouwenorganisaties organiseerden. En ook hier kampte men met een dalend aantal deelnemers, terwijl de kosten stegen. Saal bracht het probleem bij de evaluatie van de activiteiten van januari 1986 ter sprake. De cursussen waren niet meer rendabel de afgelopen jaren, maar de prijzen verhogen werd bezwaarlijk genoemd. De vraag kwam ter tafel of er mannen toegelaten mochten worden. Saal schetste – zo stellen de notulen – de achtergrond van het in 1946 genomen besluit. 'De bedoeling was destijds dat de

³⁸ GA 744, doos 260, Cursus verslag VHLO 1 september 1983 1 april 1984.

vrouwen een ‘eigen’ cursus zouden hebben naast de meer op mannen gerichte cursussen van het VHLO’. Nu bleken de omstandigheden gewijzigd. Geen van de aanwezigen had bezwaar tegen het toelaten van mannen. Na enige discussie werd besloten ‘niet alleen mannen toe te laten, maar dit te stimuleren’.³⁹ Een historisch besluit dat de opkomst verbeterde.

Toen Saal in december 1986 plots overleed, kon Stroink de reeds georganiseerde cursus voor januari 1987 overnemen. Maar een echte opvolger was hij natuurlijk niet. Die kwam wat later met de heren dr. P. Kooij en drs J.H. Petrie, respectievelijk van de Rijksuniversiteit Groningen en het Van Hall Instituut. Het aantal deelnemers van de leergang stabiliseerde op circa 90 dames en heren. Volgens de notulen lag het niet aan de kwaliteit van de voordrachten, maar de belangstelling was verschoven en het aantal deelnemers werd onvoorspelbaar. De ‘oudere garde haakt af en de jongere garde komt niet op’, zo vatte een van de dames de situatie bij de leergang samen.⁴⁰

De constatering die een aantal jaren eerder door Hofstee werd gemaakt over het belang van het netwerk rond de cursus is ook hier van toepassing. Na het plotselinge wegvallen van de 79-jarige Bruin en de 69-jarige Saal, die beiden ruim dertig jaar bij de VHLO betrokken waren, bleek het lastig deze activiteiten een nieuwe impuls te geven. Blijkbaar waren zij met hun inzet en vaste netwerk in staat geweest een krimpende kring mensen tot trouwe deelname te bewegen, maar het vernieuwen van deze groep bezoekers was moeilijk. De groep waaruit de deelnemers moest komen, slonk ook sterk. Waren er in 1980 nog 8000 boeren in Noord-Nederland, 15 jaar later was dat gehalveerd en dat had effect op alle organisaties. Bij de dames speelde daarbij ook de continuïteit binnen de vrouwenorganisaties zelf een rol. Een aantal Groningse dames van de VHLO commissie was even lang als Saal bij de organisatie betrokken geweest. Bij hen, en binnen de organisaties van plattelandsvrouwen, verliep de overdracht naar een jongere generatie moeizaam. Veel jongere vrouwen hadden wel belangstelling voor cursussen, maar die waren andersoortig. In de jaren negentig leidde dit binnen de vrouwenorganisaties tot ingrijpende veranderingen.⁴¹

Een nieuw initiatief binnen de VHLO was de cursus ‘het weer op en rond de boerderij’, oftewel landbouwmeteorologie, vanaf voorjaar 1986 gegeven. Spreker was prof.dr.ir. L. Wartena, oud-hoogleraar landbouweerkunde en omgevingsnatuurkunde te Wageningen. Hij verzorgde de cursus op zes avonden in Groningen aan het Van Hall Instituut. De doelgroep bestond, naast studenten van de landbouwschool, vooral uit praktiserende en oud-landbouwers. De cursus trok 20 tot 40, zeer tevreden, deelnemers en bleef door het enthousiasme van de

³⁹ GA 744, doos 261, Verslag van de commissie vrouwenorganisatiebestuurders 9 april 1986

⁴⁰ GA 744, doos 623, Verslag vergadering vrouwenorganisatiebestuurders VHLO 26 april 1989.

⁴¹ ‘Bond van plattelandsvrouwen zet in op verjonging’ in: *Oogst* (1997), 15, 28-29; T. Gorter en T. Kraeima, *Strunen deur de tied. Van boerinnen en andere plattelandsvrouwen tot vrouwen van nu. 1934-1999. Provinciale afdeling Groningen* (Groningen 2000) 33, 43, 54 en 59-64.

docent een aantal jaren bestaan. Na 1988 verzorgde Wartena de cursus niet meer alleen, maar met enkele docenten van Van Hall. Ook dit illustreert de gewijzigde omgeving van de VHLO: een verminderde bijdrage van de Rijksuniversiteit Groningen, een grotere inzet van het Van Hall en een kleiner en veranderend veld belangstellenden.

In de jaren negentig vond er een opleving plaats in de cursorische activiteiten. Dat gold vooral voor ‘de leergang’, nu zonder de toevoeging ‘voor vrouwen’, die verschillende jaren weer meer dan 100 belangstellenden trok. Ook bij de waterschappen en coöperaties waren het jaren met zeer succesvolle bijeenkomsten. Als verklaring hiervoor beschouwde men de mix tussen inhoudelijk goede verhalen en een paar echte publiektrekkers tussen de sprekers. De inzet van organisatoren van de avonden, de toenmalige voorzitter, het ILC en Kooij en Petrie, speelden daarbij een belangrijke rol. Een nieuw initiatief was een collegereeks over biotechnologie, toegankelijk voor studenten van de Rijksuniversiteit Groningen, Van Hall en anderen uit het VHLO circuit. Deze trok bijna 100 deelnemers maar bleek lastig te continueren.⁴²

Aan eind van het decennium liep opnieuw de deelname aan de VHLO activiteiten terug. De waterschappen in Groningen, Friesland en Drenthe reorganiseerden en namen sterk in aantal af, de agrarische coöperaties in Noord-Nederland fuseerden, zodat ook hier het potentieel verkleinde, en van de vrouwenorganisaties werden zelfs verschillende afdelingen in het Noorden opgeheven. Het potentiële deelnemersveld voor de VHLO activiteiten versmalde en veranderde sterk. Ook de concentratie in de wereld van de coöperatieve bedrijven had vergaande gevolgen voor de VHLO zelf. De in samenwerking met het ILC georganiseerde cursussen werden in 2001 voortgezet door het NICE (Netherlands Institute for Co-operative Entrepreneurship). Dit aan de universiteit Nyerenrode gelieerde instituut nam ook op zich de overige VHLO cursussen te organiseren. Het NICE trachtte de cursussen uit te bouwen en meer commercieel op te zetten, maar slaagde daarin uiteindelijk niet. Nog geen twee jaar later viel het doek voor de VHLO cursussen.

Attachés van de landbouw?

De band tussen de VHLO en de Rijksuniversiteit Groningen was nooit vanzelfsprekend. De universiteit had de VHLO in het leven geroepen om een landbouwfaculteit voor te bereiden. Dat was het instrumentele doel geweest. De vereniging had echter haar eigen dynamiek gekregen en via de succesvolle cursussen vele decennia haar bestaansrecht bewezen. De komst van de bijzondere leerstoelen die de VHLO organiseerde, had de relatie tussen de universiteit en de

⁴² Stichting VHLO, Dossiers secretariaat Stichting voor Hoger Landbouwwonderwijs VHLO, Cursusverslag 1993-1994, Verslag 94/95, Verslag 95/96, Verslag 1999/2000. Verslag van de vergadering van de commissie kadercursus van de VHLO 28 maart 1994.

agrarische wereld om haar heen verder versterkt, maar regelmatig laiden de discussies weer op over de plaats van de vereniging.

Vanaf midden jaren zestig vonden zulke gesprekken plaats op basis van een interne nota van prof.dr. H. Brinkman over de relatie tussen universiteit en landbouw. Brinkman stelde daarin de vraag of de VHLO 'die universitaire opleidingen [kon] verwezenlijken, die voor de wetenschappelijke ontwikkeling en het organisatiewezen van de landbouw, visserij en veeteelt van betekenis zijn en die geen duplicaat van bestaande opleidingen vormen'. Als conclusie hierop formuleerde de VHLO de wens om te komen tot een landbouwkundige kern aan de Rijksuniversiteit Groningen. Deze kon enerzijds studenten bekend maken met agrarische problemen en was anderzijds van belang voor de praktijk van de landbouw in het noorden. De VHLO moest daarbij wel flexibel zijn, in vorm aangepast aan de omstandigheden. Dat betekende dat men in 1969 wilde streven naar twee extra leerstoelen: ecologie/technische botanie en agrarische economie met een internationaal perspectief. Groningen, zo stelde men nogmaals, kwam qua ligging tussen de noordelijke kleistreken, de Veenkoloniën en de Drentse zandgronden, het meest in aanmerking om de agrarische opleidingen op universitair niveau uit te bouwen.⁴³

In de jaren zeventig knoopte men hier een discussie aan vast over een nieuwe organisatorische vorm voor de VHLO. De oorspronkelijke vereniging functioneerde niet meer echt als vereniging. Er waren 10 personen lid en een 30-tal institutionele leden, zoals de Drentse, Friese en Groningse landbouworganisaties, lokale landbouwverenigingen en de oud-leerlingvereniging van de RHLS. Binnen de VHLO bestond een algemene vergadering die formeel het hoogste gezag had, een raad van bestuur, die eenmaal per jaar bijeenkwam en een raad van beheer met de daaruit gekozen actieve leden die meer de praktische zaken behartigde. De groep mensen die regelmatig op een vergadering kwam of activiteiten ontplooiden was klein. Maar dat werd niet als een probleem beschouwd. Ernstiger vond men dat de banden tussen universiteit en agrarische buitenwereld, waarvoor de VHLO het medium was, 'te veel te hooi en te gras' waren of zoals men het ook noemde 'te brokstukig'.⁴⁴ Vooral de inbedding binnen de universiteit werd als te zwak ervaren. Toenmalig voorzitter van de VHLO, Clevering, opperde in 1975 het plan om te streven naar een soort agrarisch studiecentrum of een interfaculteit landbouwkunde. Een beetje vergelijkbaar met het toen opgerichte verkeerstudiecentrum of de in oprichting zijnde interfaculteit bestuurskunde. Zo konden studenten kennismaken met verschillende visies op de landbouw en vanuit diverse disciplines kennis opdoen. Alle agrarische aspecten waren zo bij elkaar te brengen en binnen zo'n instituut zou ook een relatie met het

⁴³ GA 947, doos 10, stukken betreffende VHLO Verslag VHLO vergadering raad van bestuur 28 november 1968 en Verslag idem 5 november 1969.

⁴⁴ GA 774, doos 270, Verslag raad van bestuur VHLO 12 november 1970.

agrarische bedrijfsleven kunnen bestaan, filosofeerde hij op een briefkaartje aan Stroink.⁴⁵

Een echo van het idee kwam nog een enkele maal ter sprake. Maar binnen de universiteit was er geen steun voor en vanuit de organisaties te weinig urgentie om zoiets gestalte te geven. De discussies rond Wageningen en die rond de totstandkoming van de economische faculteit lagen wellicht ook nog te vers in het geheugen. Een afgeleid resultaat van al deze gesprekken – en gedwongen door het nieuwe burgerlijk wetboek – was wel de omzetting van de verenigingsvorm in een stichting in 1980. Daarvoor golden vooral praktische argumenten. De deelnemers aan de cursussen waren zelden lid van de VHLO. De echte leden participeerden vrijwel niet in de vereniging. Een stichting mocht minder democratisch lijken, maar een vereniging waarin de leden niet aan het verenigingswerk deden was geen oplossing, zo betoogde Clevering. Een stichting was praktischer. Het kreeg een bestuur dat gedeeltelijk door de landbouworganisaties en de Rijksuniversiteit Groningen werd benoemd, gedeeltelijk door de zittende leden. Aan het bestuurslidmaatschap van de rector magnificus werd grote waarde gehecht. Zodanig dat bij dit lidmaatschap werd toegevoegd: ‘Met het recht van vertegenwoordiging’.⁴⁶

Bij de omzetting van de vereniging in een stichting bleven de doelstellingen als vanouds: het organiseren van cursussen, voordrachten en symposia, het instellen van commissies en werkgroepen voor speciale onderwerpen en alle andere wettige middelen. De omzetting van vereniging in een stichting veranderde niets aan de feitelijke positie. Naast de cursussen bleven de initiatieven om leerstoelen te introduceren bestaan. Binnen de Faculteit Wis- en Natuurkunde was het verlanglijstje voor nieuwe vakken echter erg lang. Alleen voor de ecologie leken er mogelijkheden. Bij de Faculteit Rechtsgeleerdheid waren de vooruitzichten beter, zo meende men.⁴⁷ Maar hier moest de juist vertrokken Beekhuis vaststellen dat er voor agrarisch recht, weinig belangstelling van de zijde van studenten was. Bij zijn vertrek werd het vak niet meer gedoceerd. In de economische faculteit had men geen behoefte aan een ‘hoogleraar [die] in de leegte zal moeten opereren.’ Bijzondere hoogleraren waren vooral nuttig als zo’n iemand het contact tussen sector en universiteit onderhield, ‘een attaché van de landbouw’, zo stelde Hofstee.⁴⁸

De belangstelling bij de faculteiten was zeker niet volledig verdwenen. Maar de VHLO moest geduld hebben. Voorjaar 1979 werd het vak agrarische recht op verzoek van studenten weer in het studieprogramma opgenomen. De faculteitsraad creëerde twee keuzevakken in de doctoraalfase van de studie. De decaan,

⁴⁵ GA 947, doos 9, stukken betreffende de VHLO Brief Cleveringa aan Stroink 1 oktober 1975.

⁴⁶ GA 774, doos 270, Verslag raad van bestuur VHLO 14 december 1979

⁴⁷ GA 947, doos 9, stukken betreffende VHLO Vergadering 5 november 1969

⁴⁸ GA 774, doos 270, Verslag raad van bestuur VHLO 12 november 1970

prof.dr. C.J.H. Brunner, behandelde de pachtwet en in het tweede vak zouden verschillende docenten bestuursrechtelijke kanten belichten. De keuzevakken trokken de daaropvolgende jaren telkens een 50-tal studenten, vooral aankomende notarissen. Dit was voor de VHLO goed nieuws.⁴⁹ Een paar jaar later bij besprekingen met Brunner over het onderwijs, kwam het punt van de bijzondere leerstoel op tafel. Het leidde tot verkennende gesprekken in mei 1985 tot echte initiatieven. De plannen zorgden bij de VHLO voor de nodige opwinding en discussie. Bestuurslid, prof.dr. S.L. Louwes, was van mening dat een leerstoel in de economische faculteit prioriteit moest krijgen. Volgens hem werd landbouweconomie te weinig gedoceerd. Stroink meende dat men bij economie geen behoefte had aan een 'eenling voor een speciaal onderwerp.' Er bestond bij die faculteit geen belangstelling voor herbezetting van de bijzondere leerstoel agronomie. Anderen pleitten voor een tweesporenbeleid: gesprekken met economie en rechten. Ten aanzien van de kosten had men uitgezocht dat deze niet hoog hoefden te zijn. Voor een onkostenvergoeding rekende de VHLO op een financiële bijdrage van de landbouworganisaties.⁵⁰

De procedure kon snel worden afgewikkeld. De Faculteit Rechtsgeleerdheid had in persoon van mr. A.H.T. Heisterkamp een geschikte kandidaat voor handen. Hij was in 1983 gepromoveerd op een proefschrift over Agrarisch Grondverkeer en verzorgde al geruime tijd het onderwijs op dit terrein. De benodigde gelden verkreeg de VHLO bij de Rabobank en het immer nog regionaal actieve Fonds voor de Landbouw. Er volgde nog even een beetje venijnige discussie of aan de leerstoel een naam moest worden verbonden. Als suggesties lagen op tafel de H.D. Louwesleerstoel en de professor I.B. Cohenleerstoel, maar overeenstemming bleef uit, dus ook een naam.⁵¹ Heisterkamp bleef tot 1994 aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden en zette de invulling van de leerstoel vanuit zijn rechterlijke praktijk nog zes jaar nadien voort.

In 1986 kwam ook bij de economische faculteit beweging. Gesprekken met de oude en nieuwe decaan bij economie, prof.dr. H. de Haan en prof.dr. S.K. Kuipers, boden perspectieven. De faculteit stelde een initiatief van de VHLO in deze zeer op prijs en had een goede kandidaat in huis. De faculteit voelde, volgens De Haan behoefte aan meer contacten met de omgeving, meer binding met maatschappelijke organisaties. De beoogde kandidaat, Kooij, werd als de ideale persoon beschouwd deze contacten uit te bouwen en was het jaar daarvoor gepromoveerd op een studie naar de economische ontwikkeling van de stad Groningen. Zijn benoeming volgde in 1988. Hij vervulde de leerstoel 'Economische en sociale geschiedenis van stad en platteland (in het bijzonder Noordoost Ne-

⁴⁹ GA 774, doos 270, Verslag raad van bestuur VHLO 14 december 1979

⁵⁰ GA 774, doos 270, Verslag Vergadering VHLO 3 juni 1985.

⁵¹ GA 774, doos 261, Notulen Vergadering VHLO 14 mei 1986.

derland)' gedurende tien jaar.⁵² Dat was een opmerkelijke ontwikkeling, alleen te begrijpen vanuit de gevoeligheden die er (nog) bestonden rond een leerstoel agrarische economie. De VHLO oordeelde positief over het nut van de leerstoelen. De belangstelling voor en uitstraling van de vakgebieden was 'zonder meer groot'. Door deze hoogleraren bewees de VHLO, zo stelt het jaarverslag, 'in deze tijd nog functioneel te zijn'.⁵³

Toen aan het einde van het decennium bleek dat beide leerstoelen zouden vrijkomen werd besloten tot herbezetting. Het klassieke agrarisch recht evolueerde hierbij onder de nieuwe hoogleraar mr. D.W. Bruil verder van kwesties rond de pachtwet tot actuele agrarisch juridische vraagstukken, met ruimtelijke ordening en noodrecht bij epidemieën als verbredende thema's. De leerstoel van Kooij werd verplaatst van de economische faculteit naar de Faculteit der Letteren en werd omgevormd tot een leerstoel regionale geschiedenis met een accent op de veranderingsprocessen in de agrarische samenleving van Noord Nederland. Deze, door de schrijver van dit stuk, bezette leerstoel beoogt een nieuwe impuls te geven aan een voorheen binnen deze faculteit bestaand vakgebied. Enkele jaren later leverde een initiatief uit de Groningse en Drentse Veenkoloniën door vertegenwoordigers van de Partij van de Arbeid een derde bijzondere leerstoel op. Zij verzochten de minister van Landbouw om een meer wetenschappelijke achtergrond bij het plattelandsbeleid. Minister C. Veerman ondersteunde dit idee en stelde de VHLO voor vijf jaar de middelen hiertoe beschikbaar. Deze leerstoel, nadrukkelijk vernoemd naar de PvdA politicus S.L. Mansholt, richt zich op de sociaaleconomische dynamiek van het platteland. In 2005 werd de landbouweconoom dr. D. Strijker, voormalig VHLO bestuurslid, hierop benoemd.⁵⁴

De leerstoelen van de VHLO hebben hiermee een accentverschuiving ondergaan, van agronomie en bodemkunde naar stad-platteland relaties, plattelandsontwikkeling en regionale geschiedenis. Niet verwonderlijk, gezien de veranderende plaats van de landbouw in de Nederlandse samenleving. De huidige hoogleraren van de VHLO behartigen meer rurale vraagstukken, dan dat ze attaché zijn van de landbouw. En dat sluit goed aan bij het profiel van de Groninger universiteit.

VHLO als 100-jarig instituut

De VHLO vormde en vormt een bijzondere schakel tussen wetenschap en agrarische praktijk. In de eerste 90 jaar van haar bestaan richtte ze vooral op kennisoverdracht via de vele goedlopende cursussen. Door de VHLO hoogleraren werden vervolgens agrarische vraagstukken in onderwijs en onderzoek opgenomen. Zo verwierf de VHLO bestaansrecht, zonder dat het oorspronkelijke

⁵² GA 744, doos 262, Verslag van gesprek 29 juli 1987 tussen VHLO en de Faculteit Economie.

⁵³ Stichting VHLO, Dossiers secretariaat VHLO, Verslag 97/98, 3.

⁵⁴ Stichting VHLO, Dossiers secretariaat VHLO, Mansholt-leerstoel.

doel, de vestiging in Groningen van een landbouwkundige faculteit of universitair agrarisch instituut ooit werd verwezenlijkt. De laatste jaren ligt de nadruk op de leerstoelen en de activiteiten die de hoogleraren ontplooiën.

In aanvang onderhield de VHLO bestuurlijke relaties op hoog niveau binnen de provincie. Voorzitter was tot 1965 de Groningse of Drentse Commissaris van de Koningin of de burgemeester van Groningen. Nadien verschoof deze functie naar de agrarische sector. Daarmee kwam de voorzittershamer in handen van de voorzitter van de Groninger Maatschappij van Landbouw, G.R. Meijer en later bij anderen met duidelijke banden met de Noord-Nederlandse landbouw, zoals Clevering en Stroink. De band van de VHLO met de landbouw werd lange tijd in het voorzitterschap gekoesterd. De vervulling van deze plaats in de jaren tachtig door de wetenschapper Hofstee werd als tijdelijke noodoplossing gezien en niet in de laatste plaats door hem zelf. Met de komst, in 1994 van de econoom, oud-directeur van de Groninger Hanze-hogeschool drs. W.S. Vrijlandt als voorzitter, verschoof het accent wat naar de onderwijsactiviteiten.

Binnen de VHLO traden in de jaren negentig grote organisatorische veranderingen op. De samenstelling van het bestuur veranderde in korte tijd en daarmee ook de oriëntatie. Er kwam een einde aan de directe vertegenwoordiging van de landbouworganisaties en de waterschappen in de Stichting. De fusie van de verschillende landbouworganisaties tot de Noord-Nederlandse Land- en Tuinbouw Organisatie (NLTO) in 1994 bracht dit met zich mee. De voormalige secretaris van de Groninger Maatschappij van Landbouw, drs. J.R.A. Boertjens, bleef nog als laatste tot 2001 actief in het bestuur. Stapsgewijs, maar binnen enkele jaren, hadden alle vertegenwoordigers van de agrarische sector het bestuur verlaten, waardoor, in woorden van de toenmalige voorzitter Vrijlandt, een ‘einde kwam aan de traditionele agrarische cultuur’ binnen de VHLO.

Wat overbleef waren relaties met de Rijksuniversiteit Groningen, met Wageningen en het agrarisch onderwijs in Noord-Nederland. De relaties met de landbouw Hogeschool werden de laatste decennia onderhouden door de Wageningse oud-hoogleraar Wartena en vanaf 1998 ook door Kooij, die als hoogleraar in Groningen en Wageningen, in fysieke persoon, de banden strakker aanhaalde. Dat combineerde hij overigens ook met het directeurschap van het Nederlands Agronomisch Historisch Instituut (het NAHI), een in 1949 te Groningen gesticht onderzoeksbureau waarbij Addens en anderen uit de kring van de VHLO als initiatiefnemers een duidelijke rol speelden.⁵⁵ Opvallend is dat de organisaties van plattelandsvrouwen nooit in het VHLO bestuur vertegenwoordigd zijn geweest.

Na het vertrek van de agrarische organisaties uit het bestuur kon een reflectie

⁵⁵ Michiel Gerding, ‘Vijftig jaar NAHI. Een halve eeuw agronomisch historisch onderzoek’ in P. Kooij en M. Gerding (red), *De actualiteit van de Agrarische Geschiedenis* (Groningen 2000) 99-115. Zie ook Addens, *De Vereniging*, 240-247.

op doelstellingen van de VHLO niet uitblijven. De statuten werden herzien en het werkveld breder geformuleerd en meer op platteland en educatie gericht. Deze bezinning leidde in 2001 ook tot een terugtreden van Vrijlandt en de benoeming tot voorzitter van mw. S. de Jong, burgemeester van de plattelandsgemeente Leek. Zij werd aangezocht om haar vele contacten in het agrarische circuit en de Noord-Nederlandse bestuurlijke wereld. Van haar en de secretaris drs. H. Oosterman, directeur van het Instituut van Landbouw Coöperatie (ILC) werden nieuwe impulsen voor het VHLO verwacht. De Jong voerde gesprekken met het regionale agrarische bedrijfsleven en onderzocht daarbij de belangstelling voor activiteiten van de VHLO en de mogelijkheden voor fondswerving. De wens tot voortgang met scholingsactiviteiten, die zichzelf financieel konden bedruipen, was het resultaat.

Organisatorisch heeft de VHLO 45 jaar lang gesteund op de Maatschappij van Landbouw. Sinds 1951 combineerden de secretarissen van de Groninger Maatschappij van Landbouw dit werk met de secretariaatsfunctie van de VHLO. Dat deden achtereenvolgens Buurma, Stroink en Boertjens. De administratieve kosten van het secretariaat verschenen wel op de begroting van de VHLO, maar de arbeidsuren en vergaderruimte in het landbouwhuis werden niet berekend. De secretaris en zijn secretaresse besteedden, zo werd in 1988 becijferd, zo'n 3,5 en 7 procent van de werktijd aan de VHLO. Een bijdrage in natura.⁵⁶ Met het ontstaan van een landelijke land- en tuinbouworganisatie in Nederland in de jaren negentig werden de banden en de hierlangs plaats vindende subsidiëring minder vanzelfsprekend. Het secretariaat verhuisde nog wel met Boertjens mee van de NLTO kantoren in Groningen naar Assen en Drachten, hij zag dat als 'half hobby, half werk'. Maar in 1997 werd het overgenomen door het ILC te Groningen, waarmee al jaren, ten behoeve van cursussen, werd samengewerkt. De ILC directeur Oosterman werd secretaris van de VHLO. Bij het ILC werkte naast Oosterman nog twee mensen aan de voorbereiding van de cursussen en activiteiten. Hiermee was er weer een stevige basis gelegd onder de organisatie, wat mede bijdroeg aan een herstelde belangstelling voor de cursussen. Maar ook het ILC ontsnapte niet aan de krimp, samenwerking en fusiegolf in de agrarische sector. Het werd in 2001 opgeheven en secretaris Oosterman verhuisde met cursussen en al naar het NICE (Netherlands Institute for Co-operative Entrepreneurship) te Amersfoort. Dit instituut opereerde landelijk en was in Noord-Nederland geen bekende naam. Het bleek voor hen vanuit Amersfoort dan ook lastig op de regio toegespitste cursussen te organiseren.

De inkomsten van de VHLO kwamen tot in de jaren zeventig voornamelijk uit activiteiten en voor een klein deel uit lidmaatschapsgelden (ca 300 gulden), soms aangevuld met wat subsidies. De kosten van cursussen en symposia waren doorgaans 16.000 gulden en de opbrengsten leverden net wat meer op. De sub-

⁵⁶ GA 744, doos 623, Verslag bestuursvergadering VHLO 3 mei 1988.

sidies bedroegen ongeveer 3.500 gulden, voornamelijk van het Fonds voor de Landbouw, de Rabobank en kleinere bijdragen van de Coöperatieve Condensfabriek Friesland, de Suiker Unie, de DOMO, de Aankoopcentrale en de Noord-Nederlandse Beetwortelsuikerfabriek. Voor 1980 werd niet veel werk gemaakt van het innen van lidmaatschapsgelden of subsidies. Dat was ook niet nodig, de meeste jaren had de vereniging een positief saldo uit haar activiteiten. Vanaf 1985, vanaf het moment dat de cursussen regelmatige tekorten opleverden, en er geld moest komen voor de onkostenvergoedingen van de hoogleraren, werden de subsidiegevers weer belangrijker. Voor de financiering van de stichting bleven enkele met de landbouw verbonden bedrijven en fondsen lange tijd aanspreekbaar. Ook het ondertussen naar Leeuwarden verplaatste Van Hall Instituut was bereid een geldelijke bijdrage te leveren, maar bij de landbouworganisaties was het animo jaarlijks geld te fourneren verdwenen.

De VHLO heeft met haar 100 jaar een respectabele leeftijd verkregen en is een bijzonder instituut geweest. Lang is ze uniek gebleven, maar is dat inmiddels niet meer. De laatste decennia hebben zich rond de universiteit tal van kenniscentra ontwikkeld die een brug slaan tussen wetenschap en praktijk. Vooral in de technische en natuurwetenschappelijke richtingen verloopt dat goed. Hier is een heuse markt ontstaan met vraag naar en aanbod van kennis, adviezen en innovaties. Een markt waarop de activiteiten vraaggericht en commercieel van aard geworden zijn. De VHLO heeft met de research symposia niet de slag gemaakt naar een meer marktgerichte benadering. De symposia bleven gebaseerd op een vrije, autonome academische uitwisseling van kennis en konden moeilijk een plek vinden naast het grote aanbod van meer toegespitste informatie, of de universitaire transferpunten waarlangs wetenschappelijke innovaties het bedrijfsleven konden bereiken. Daarbinnen opereerde de VHLO niet altijd met groot gevoel voor de behoeften op de markt. De VHLO zag zichzelf niet als marktpartij. Ook de andere cursorische activiteiten zijn in de loop der jaren steeds meer beconcurrerd en overgenomen door commerciële en gesubsidieerde instellingen zoals de seniorenacademie, de volksuniversiteit en al die andere bedrijven en instellingen die studiedagen en lezingen organiseren waaraan vaak ook de hoogleraren van de VHLO een bijdrage leveren.

De bijzondere hoogleraren van nu hebben een wat ander profiel dan vroeger. De nadruk ligt niet meer op agronomie, of landbouwkunde. Met een eigentijds ingevuld vak agrarisch recht en nieuw geformuleerde leerstoelen, is het accent verschoven van de problemen van de tuinbouw, akkerbouw en veeteelt naar de ruimtelijke ordening, de geschiedenis van de agrarische samenleving en de toekomst van het platteland in een wijder horizon. Dat lijkt wellicht een grote verandering, maar hier is wel degelijk sprake van continuïteit. Immers, op deze wijze vraagt de VHLO binnen het wetenschappelijke onderwijs en onderzoek nog steeds aandacht voor de rurale problematiek en de belangrijke verande-

ringen die zich buiten de steden afspelen. En daarover wordt door hen in woord en geschrift verslag gedaan. Ter stimulering van het debat over landbouw en de toekomst van het platteland. En precies hierom was het 100 jaar geleden begonnen.

Bijlage

Voorzitter

Jhr.mr. E. Tjarda van Starckenborgh (1906-1930)
 H.P.J. Bloemers (1931- 1935)
 Mr. R.H. Baron de Vos van Steenwijk (1935-1940)
 Mr. J. Linthorst Homan (1940-1941)
 Dr. E.H. Ebels (1941-1965)
 G.R. Meijer (1965-1975)
 Ir. H.E. Clevering (1975-1981)
 Dr. J. Hofstee (a.i. 1982-1985)
 Mr. A.F. Stroink (1985-1994)
 Drs. W.S. Vrijlandt (1994-2002)
 Mw S. de Jong (2002-)

Secretaris (secretaris-penningmeester)

J. Heidema (1906)
 Prof. mr. I.B. Cohen (1906-1941)
 Dr. E.W. Hofstee (1941-1946)
 Mr. J.L.H. Cluysenaer (1946-1951)
 Mr. J.A. Buurma (1951-1966)
 Mr. A.F. Stroink (1966-1985)
 Drs. J.R.A. Boertjens (1985-1997)
 Drs. H. Oosterman, (1997-2006)
 Prof. dr. P. Kooij (2006-)

Door de VHLO ingestelde of financieel ondersteunde leerstoelen

Leerstoel agrarisch recht

Mr. I.B. Cohen (1906-1935)
 Mr. R.D. Kollewijn (1936-1938)
 Mr. J.H. Beekhuis (1938-1967)
 Mr. A.H.T. Heisterkamp (1987-2000)
 Mr. D.W. Bruil (2000-)

Leerstoel agronomie

Dr. J. Kuijper (1932-1948)
 Dr. J.H. Engelhardt (1949-1957)

Lectoraat bodemkunde

Dr. S.B. Hooghoudt (1950-1953)

Lectoraat botanische agronomie

Dr. F. van der Paauw (1950-1970)

Leerstoel in de economische en sociale geschiedenis van stad en platteland (in het bijzonder van Noordoost Nederland)

Dr. P. Kooij (1987-1998)

Leerstoel regionale geschiedenis in het bijzonder van de veranderingsprocessen in de agrarische samenleving van Noordelijk Nederland

Dr. M.G.J. Duijvendak (2001-)

Mansholtleerstoel Plattelandsontwikkeling

Dr. D. Strijker (2005-)